

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 8 (Ağustos/August 2022), s. 151-163.
Geliş Tarihi-Received: 18.06.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 20.07.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1132683

Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi'nde Ortak Kullanılan Atasözlerinin Konuları Üzerine

On the Subjects of Common Proverbs in Azerbaijan and Turkey Turkish

Rövşen MEMMEDOV*

Öz

Atasözleri, sözlü edebiyattan günümüze kadar korunarak ulaşan sözlü kültürün kıymetli bir parçasıdır. Bir ulusun milli değerlerinin bir göstergesi olarak kabul edilen atasözleri, kendi içinde büyük bir miras barındırmaktadır. Dedelerimizden, atalarımızdan gelen bu nasihat dolu sözlerde ifade edilen hikmetle, bir milletin, bir ulusun ve nesillerin zekâ ışığında ortaya çıkan ahlâk, değer, felsefe, milli idrak ve düşünce ile tanışırız. Milletin tarihini, kültürünü, örf-adet ve geleneklerini yansıtmaya açısından atasözleri oldukça büyük önem taşımaktadır. İnsanlar, günlük yaşamlarını, geleneklerini, etik ve estetik değerlerini poetik biçimde atasözlerine yansıtmışlardır. Tarihi geçmişimizin ruhunu kendisinde barındıran atasözleri, bir hikmet hazinesidir. Hayat, yaşam, doğa, hayvancılık gibi çeşitli konularda ele alınan bu öğüt verici sözler, dil zenginliği ve anlatım gücüyle de dikkat çeker. Eski Türk yapıtlarından başlayarak günümüze kadar gelen atasözleri, Türk coğrafyasında zaman zaman kullanım ve anlam değişimine uğramıştır. Ama genel anlamda, bu hikmet dolu sözlerin ortak şekilde kullanıldığı görülmektedir. Zengin bir kültüre sahip olan Türk Dünyasının büyük tarihi geçmişinin öğrenilmesi açısından atasözlerinin araştırılması, öğrenilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması bu büyük coğrafyanın sosyo-kültürel hayatının nasıl geliştiğini ortaya koyan önemli göstergedir. Atasözleri, bir milletin milli kimliğinin, zekâ birliğinin aydın bir tezahürüdür.

Bu çalışmada Azerbaycan ve Türkiye sahasında ortak kullanılan atasözleri ele alınmış, anlam bakımından tahlil edilmiştir. Çalışmada dağ kavramı, hayvan isimleri, nasihatlerle ilgili atasözlerine yer verilmiştir. Çalışmanın amacı Türkiye ve Anadolu sahasında ortak kullanılan atasözlerinin anlam bakımından taranması ve tahlil edilmesidir. Araştırma sonucunda Türklerin benzer coğrafyada yaşayarak ortak geçmişe ve kültüre sahip oldukları tespit edilmiştir. Çalışmada Ömer Asım Aksoy'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü" (1995), Celal Beydili'nin "Atalar Sözleri" (2004), Ebülğasım Hüseyinzade'nin "Atalar Sözleri" (1985) ve Metanet Yakupkızı'nın "Atalar Sözleri" (2013) kitaplarından derlemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Halk Edebiyatı, Türk Dünyası, Türkiye sahası atasözleri, Azerbaycan sahası atasözleri.

Abstract

Proverbs are a valuable part of the oral culture that has survived from the oral literature to the present day. Proverbs, which are accepted as an indicator of the national values of a nation, contain a great heritage in themselves. With the wisdom expressed in these advice-filled words

* Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Zonguldak/Türkiye, e-posta: rrr_188@mail.ru, ORCID: 0000-0002-8821-0517.

from our grandfathers and ancestors, we are introduced to morals, values, philosophy, national understanding and thought that emerge in the light of the intelligence of a nation, a nation and generations. Proverbs are of great importance in terms of researching the history, culture, customs and traditions of the nation. People poetically reflected their daily lives, their own traditions, and all the ethical and aesthetic values they saw in their proverbs. Proverbs, which contain the spirit of our historical past, are a treasure of wisdom. These advising words, which deal with various subjects such as life, life, nature, and animal husbandry, also draw attention with their language richness and expressive power. Proverbs, which have come from the old Turkish works to the present day, have undergone changes in usage and meaning from time to time in the geography of the Turkish World. But in general, it is seen that these wise words are used in common. Researching and learning proverbs in terms of learning the great historical past of the Turkish World, which has a rich culture, is an important indicator showing how the socio-cultural life of this great geography has developed. Proverbs are an enlightened manifestation of a nation's national identity and intelligence.

In this study, the common proverbs used in the field of Azerbaijan and Turkey were discussed and analyzed in terms of meaning. In the study, the concept of mountain, animal names, proverbs about advice are included. The aim of the study is to scan and analyze the proverbs used in common in Turkey and Anatolia in terms of meaning. As a result of the research, it has been determined that the Turks have a common history and culture by living in a similar geography. In the study, compilations were made from Ömer Asım Aksoy's "Proverbs and Idioms Dictionary" (1995), Celal Beydili's "Proverbs" (2004), Ebülğasım Hüseyinzade's "Proverbs (1985) and Metanet Yakupkızı's "Proverbs" (2013).

Keywords: Folk Literature, Turkish World, Turkish proverbs, Azerbaijani proverbs.

Giriş

Konu çeşitliliği ile birlikte, fikir, genelleme ve sonuç atasözlerinin önemli özellikleridir. Atasözleri, insanların denenmiş, sınanmış öğretici fikirleri olup büyük bir ahlaki ve eğitimsel öneme sahiptir. Atasözlerinin temel özelliği küçük bir hacme sahip olmasıdır. Ancak bu kalıplaşmış ifadeler anlam bakımından hikmetli ve öğreticidir. Atasözleri ayrıntılıdır ve hem gerçek hem de değişmeceli olarak kullanılır. Atasözü, insanların zihinsel durumunun kelimelere yansması ve parlak bir tezahürdür. Atasözlerinin muhtevası, insanların zihinsel gelişim düzeyini, doğuştan gelen yeteneklerini, estetik anlayışının zarıflığını içermektedir.

Atasözleri, zaman, yer veya etnik kökene bakılmaksızın tüm dünya halklarının ve folklorun ayrılmaz bir parçasıdır. Atasözleri, dönemin fiziksel özelliklerini ve bireyin ruhsal deneyimlerini içinde barındırır. Okray, bu konuda, "Bir milletin dilinde ve günlük yaşamında önemli yer tutan atasözleri ve deyimler, o milletin tarihi zenginliğini, estetik ve güzellik anlayışını, değerlerini ve anlayışlarını yansıtan birikimleridir. İnsan kendini ve kendi dışındaki her şeyi nasıl algılıyorsa onları atasözlerine ve deyimlere yansıtır." (Okray, 2015, s. 94) şeklinde atasözlerini tanımlar.

Atasözleri halkın hayatı, manevi değerleri ve geleneği ile ilgili biçimce küçük anlamca büyük türlerdendir. Burada halkın zekâsı, hikmeti, halkın asırlardan beri kazanmış olduğu hayat tecrübesi genelleme yapılarak günümüze gelmektedir. Günlük yaşamda konuşurken kelimelerin daha canlı, daha şiirsel ve etkileyici olması için atasözleri ve deyimler kullanılmaktadır. Maksim Gorki, atasözlerinin tahlilini yaparak "En büyük hikmet sözün sadeliğidir. Atasözleri ve deyimler her zaman kısa olur, lakin onlarda tam kitap kadar akıl ve duygu vardır." (Byalık, 1986, s. 76) der.

1. Atasözleri

Atasözleri, konuşurken sıklıkla kullanılan kısa, derin ve özlü ifadelerdir. Atasözleri çeşitli yerlerde, farklı zamanlarda oluşarak ağızdan ağıza dolaştığı için herkes onu farklı şekilde söyler, konuşma zamanı kendi sözünün etkisini arttırmaktan dolayı bu sözleri uygun bir şekilde kullanılmaktadır. Halkın tarihi izlerini taşıyan ve milli ruh halini açıkça

oluşturan atasözleri, elde dolaşan edebiyattır. Aynı zamanda, ulusun yaşam tarzının, toplumun davranışlarının klişesinin açık bir ifadesidir. Atasözlerinin çoğu, yaşam tecrübesine dayanan ahlaki ve eğitici örneklerdir. Bunlar yüzyıllar boyunca kötü ya da iyi şeyler yaparken çıkan sonuçlardır.

Atasözleri, uzun tecrübeler sonrasında ortaya çıkan, geçmişten bugüne hafızada kolayca saklanabilmesi için kalıp ifadeler hâlini alacak kadar kısalarak gelen, nasihatler içeren, yön göstericilik özelliği bulunan ve toplum tarafından ortak olarak kullanılan söz öbekleridir (Bıray, 2014, s. 134).

Atasözlerinin büyük bir kısmı şekil açısından deyimlerle benzer olmasına rağmen, bazen anlam itibarıyla farklı olabilir. Araştırmacıların bu konuda çeşitli düşünceleri bulunmaktadır. Azerbaycan halk edebiyatçısı Paşa Efendiyev bu farkları atasözleri ve deyimlerin yapısında görmüş ve “deyimlerde idiom, mecaz ve kıyaslanmanın fazla kullanılması onu atasözlerinden farklı kılar.” (Efendiyev, 1992, s. 109) şeklinde fikrini belirtmiştir.

Atasözleri ilk şekillerine diğer türler gibi orta çağ el yazıları ve eski Türk yapıtlarında rastlanmaktadır. Kaşgarlı Mahmut’un *Divan-ü Lügat-it-Türk* eserinde yaklaşık 300 atasözü ve deyim yer almaktadır. “*Divan-ü Lügat-it-Türk*’te yer alan 266 atasözü ve deyimleri Necip Asım İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecmuasında yayımlamıştır.” (Efendiyev, 1992, s. 111). Prof. Samet Alizade, *Oğuznameler* kitabında Alman Doğu Bilimleri Uzmanı, *Kitab-ı Dede Korkut*’un ilk araştırmacısı Friedrich fon Dits’in, Dresden nüshasından 420 deyim ve atasözünü yayımlanmasını belirtmiştir” (Alizade, 1987: 5). “15. yüzyıl tarihçisi Yazıcıoğlu Ali’nin *Tevârih-i Âl-i Selçûk* eserinde de eski Türk atasözleri ve deyimler vardır.” (Efendiyev, 1992, s. 112).

Aydın Oy’un 1972’de İstanbul’da yayımladığı *Tarih Boyunda Türk Atasözleri*, Kemal Eyüboğlu’nun 1973’te İstanbul’da yayımlanan *13. yy’dan Günümüze Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler* kitapları da Eski Türk deyimlerinin ve atasözlerinin günümüze kadar gelmesinde büyük rolü vardır. “Araştırmacı bu kitapta 140 kaynağın olduğunu belirtiyor.” (Alizade, 1987, s. 9).

2. Ortak Atasözlerinin Kullanımı

Günümüzde büyük bir coğrafyada yaşayan Türkler, geleneksel halk kültürünün ürünü olan atasözlerini, sözlü gelenek içinde sürdürmüş ve nesillerden nesillere aktararak, yüzyıllar boyunca varlığını korumayı başarmıştır. “Oldukça değişik coğrafi yörelerde yaşayan Türk halkları geleneksel halk kültürünün ürünlerinden olan atasözlerini sözlü gelenekte yaşatarak günümüze kadar ulaştırmışlar ve yüzyıllar boyu varlıklarını korumuşlardır.” (Yardımcı, 1998–Gülüm ve Boz’dan, 2010, s. 355). Çobanoğlu, Türk Dünyası’nda kullanılan ortak atasözleri hakkında, “Atasözlerimiz en uzağından en yakınına Türk dünyasının hemen her köşesine yayılmıştır. Atasözleri Türk dünyasının “kültürel kodları”dır.” (2004, s. 7) demektedir. “Atasözleri ve deyimler, milli ve toplumsal tecrübeye dayalı özlü yargılardır. Türkler, tarih sahnesine çıktıkları dönemden günümüze kadar atasözleri ve deyimleri farklı coğrafyalarda sözlü ve yazılı gelenekte yaşatarak nesilden nesle intikal ettirmişler, milli hayat bilgisinin yadigârı olarak karşılaştıkları her olumlu ve olumsuz olay ve durumda onların rehberliğinden yararlanarak gelecek tasavvurlarını planlamışlardır.” (Özkan F. ve Özkan İ., 2017, s. 550).

Farklı coğrafyada bulunmalarına rağmen, Türk halkları arasındaki atasözlerinde anlam birliği korunurken, zaman zaman bazı sözler değişime uğramıştır. Türkiye sahasına en yakın olan Azerbaycan Türkçesinde kullanılan atasözlerine bakıldığında hemen hemen aynı anlam ifade edildiğini görmek mümkündür. Türk dünyasına baktığımızda atasözlerini bazen “halk mektebi, altın söz, ruhun tabibi, eskiler sözü, büyükler sözü,

dedelerden kalma sözler, ululardan kalma sözler." (Paşayev, 1987, s. 11) gibi adlandırıldığı görülmektedir.

"Tarih boyunca birbirinden oldukça uzak coğrafyalarda, farklı devlet sınırları içinde, farklı dinlere ve kültürlere maruz kalarak yaşayan Türklerin tarihte olduğu gibi bugün de aynı atasözlerini kullandıkları yani aynı hayata bakış açısıyla geleneksel Türk düşünce sistemine, aynı dünya görüşüne sahip olan halk felsefesiyle hareket ettikleri görülmektedir." (Biray, 2015, s. 137).

"Türk dili bugün dünya üzerinde çok geniş bir coğrafyaya yayılmış Türk toplulukları tarafından konuşulmakta ve yazılmaktadır. Son zamanlarda iyice hızlanan dil ve kültür birliğini yeniden kurma çalışmalarına inancımıza göre atasözlerinin birleştirici ortak öğeler olarak incelenmesinin ve ortaya konulmasının katkısı büyük olacaktır. Bu alanda yapılan çalışmalarda da aynı görüş dile getirilmektedir." (Musaoğlu, 1997, s. 79).

"Türkçe kökenli lehçelerde mevcut bulunan yüzlerce atasözü birbirleriyle karşılaştırıldığında aralarındaki benzerliği veya farklılığı ortaya koymaktadır." (Gözaydın, 1998, s. 708). Günümüz Azerbaycan ve Türkiye Türkçesinde ortak atasözleri kullanılmaktadır. Bunların bazıları zaman zaman aşımaya uğramış, yapısı değişmiş lakin anlamını korumuştur. Her iki dilde de ortak atasözleri kullanılmaktadır. Çeşitli konuları kapsayan bu atasözleri gerek şekil gerekse anlam açısından hemen hemen aynıdır. Coğrafi koşullardan dolayı günümüzde bazı atasözlerinin sözcükleri değişmiştir. Örneğin, bazı kelimelerde harf değişikliği görmek mümkündür: *it ürür kervan yürür - it hürər karvan keçər; er olan ekmeğini taştan şikarar - er olan çörəyini daşdan çıxarar* vb. Bu sözcük ve harflerin değişmesi, atasözlerinin anlamlarını bozmamaktadır. Aşağıdaki konu üzere sınıflandırılan atasözleri, anlam bakımından tahlil edilmiştir.

Belirtmek gerekir ki atasözleri, hayatın çeşitli alanları ile ilgilidir. Vatanseverlik, dostluk, emek, doğa, hayvancılık gibi çok sayıda atasözleri vardır. Atasözleri Emek, dağ kavramı, sağlık, hayat gibi konular üzere sınıflandırılmıştır.

3. Emek (Əmək)

Çobanın gönlü olursa (olunca) tekedən yağ (süt) çıkarır - Çobanın könlü olsa təkədən pendir tutar (Beydili, 2004, s. 75). İnsan, hayattan isteği doğrultusunda tüm zorlukları aşabilir ve istediği mevkide kendini görebilir. Eski Türkler her zaman çalışkan olduğu için işlerini nihayete erdirmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu atasözü günümüzde hâlâ geçerlidir. Atalarımızdan miras kalan bu çalışkanlık, günümüz gençlerine mükemmel bir örnektir.

Ekmeği ekmeğe ver, bir ekme de üste ver (Yarısını yerse helal olsun). - Çörəyi ver çörəkçiyə, birini də artıq ver (Yakupkızı, 2013, s. 112). Her işi uzmanına yaptırmak daha uygundur. Onun işini yapması için hakkını olduğu gibi vermek lazım, sonuç olarak iş iyi yapılırsa parasını fazla vermek lazım. Bu durum ileride kişinin daha verimli olmasını sağlayacaktır.

Demiri tavında dövmeli - Dəmiri isti-isti döyərlər (Beydili, 2004, s. 85). Her işin zamanında yapılması uygundur. İş zamanında yapılamazsa ileride sorun çıkarabilir. Bu yüzden iyi sonuç almak için işi zamanında yapmak gereklidir.

Er olan ekmeğini tasta çıkarır - Er olan çörəyini daşdan çıxarar (Beydili, 2004, s. 108). Türkler her zaman çalışkan oldukları için sıkıntı çekmemişler. Hayatta çalışkan, namuslu olursan işsiz güçsüz kalmaz, dilediği işi yapabilir.

Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp - Yoxsulluq eyib deyil, tənbellik eyibdir (Yakupkızı, 2013, s. 429). Hayatta insan fakir olabilir, bu günah değildir. Ama çalışmak gücü varsa, daha

gençse bir insanın tembellik etmesi ayıptır. Utanılacak şey burada tembelliğin olmasıdır. İnsan çalışırsa yoksul olmaz.

İş insanın aynasıdır – İş adamın cövəridir (Beydili, 2004, s. 138). Burada anlam karışıklığı vardır. Türkiye Türkçesinde kullanılan deyim işine göre insana değer verilmesidir. Yani birisinin nasıl biri olduğunu öğrenmek isteyen kişi onun işine bakar; insanın gördüğü iş onun huyunu, tutumunu, yeteneğini belli eder. Azerbaycan Türkçesinde ise bu atasözü farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Burada iş insanın yaşama sevincidir, sağlıklı yaşam tarzıdır. Yani çalışmak insanı daim hayatta sağlıklı tutar.

İşleyen demir pas tutmaz (paslanmaz, ışıldar) – İşlək dəmir pas tutmaz (Beydili, 2004, s. 139). Uzun süre kullanılmayan demirin pas tuttuğu gibi bir insanın da çalışmaması insanı sağlıksız yapar, onun çalışma yeteneği zamanla kaybolur gider. Bu yüzden çalışmak insanı her zaman verimli kılar.

İki el bir baş içindir – İki əl bir baş üçündür (Hüseynzade, 1985, s. 353). Hayatta insana iki el onun çalışarak kendini hayatta tutunması için verilmiştir. İki el çalışırsa insanın başı derde girmez ve kimseye muhtaç kalmaz. Yani iki elin olması insanın kendisinin ayakta kalmasını sağlaması içindir. Bu durumda başkalarına yardım edemez, ama kendisini kimseye muhtaç bırakmaz.

İştah dişin dibindedir – İştaha diş altında olur (Yakupkızı, 2013, s. 240). Yemek istemeyen bir kimse yemeğin tadına bakınca iştaha gelir ve acıktığını hisseder. Hayatta bir işi yapmak istemeyen insan işe başlarsa devamı gelir.

Et kanlı gerek, yiğit canlı – Kabab qanlı, igid canlı (Hüseynzade, 1985, s. 423). Eskiden beri Türkler at sırtında oldukları ve her zaman savaş durumunda oldukları için etin tam pişeceğini beklememiş, hep kanlı et yemişlerdir. Bu da onların daim harekette olmaları, çalışkanlığını göstermektedir. Bu yüzden insan her zaman hareketli, çalışkan ve canlı olarak kalmasını bilmelidir.

İşlemeyen dişlemez – İşləməyən dişləməz (Beydili, 2004, s. 139). Hayatta kalmak istiyorsa insan onun her zorluğuna katlanabilmelidir. Bir şeyi elde kazanması için onu hak etmesi gerekir. Çalışmazsa aç kalacak.

Bugünkü (akşamın) işini yarına (sabaha) bırakma (koyma) – Bugünün işini sabaha qoyma (Beydili, 2004, s. 66). Bir işin, bir sorunun halledilmesi için doğru zaman seçilmeli ve ertelenmemelidir. Her zamanın bir hükmü vardır. Bu yüzden her işin anında, zamanında görülmesinde fayda vardır.

4. Dağ Kavramı

Dağ başına kış gelir, insanın basına iş gelir – Dağ başına iş gələr, insan başına iş (Yakupkızı, 2013, s. 113). Doğa ve insan hep zorlu koşullarla mücadele etmiş, kolay olmayan hayatı kendi çabalarıyla değiştirmeye çalışmıştır. Dağların başına her zaman kış geldiği gibi, insanların da başından sorunlar eksik olmaz.

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur – Dağ dağa qovuşmaz, insan insana qovuşar (Beydili, 2004, s. 79). Genel olarak bakıldığında, dünya küçük bir yerdir. O yüzden insanın birbiriyle kavuşması olasıdır. Dağlar donuk, statik bir yerde durduğu için onlar buldukları yerde kalır, ama insan insana kavuşur.

Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar - Dağ nə qədər uca olsa da, üstündən yol aşar (Yakupkızı, 2013, s. 114). Bir insanın yetkisinden daha yüksek yetkiye sahip bir insan, daha büyük makama sahip bir kişi vardır. Başka bir açıklama: Deveden büyük fil var. Bu atasözü bilimsel olarak nitelendirildiğinde Hiyerarşi kavramı ortaya çıkmaktadır. Hiyerarşi, bir sistemde, sistemi oluşturan birimlerin üst ve ast dereceler şeklinde sıralandırılmasıdır.

Dağ yürümezse abdal yürür - Dağ yeriməsə abdal yeriyər (Hüseynzade, 1985, s. 233). Toplumda yetkili ve yüksek makama sahip insanlar, diğer insanların sorunlarıyla ilgilenemeyebilir. Böyle durumlarda insanlar sorunlarını halletmek için kendileri onların yanına giderek çözüm yolu bulmaktadır.

Dağ başından duman eksik olmaz - Dağ başı duman olar (Yakupkızı, 2013, s. 113). Doğa yasalarından dolayı dağların başından duman, kar eksik olmaz. Bu bağlamda toplumda yüksek makama, yüksek yetkiye sahip olan kişilerin her zaman kendilerine has sorumlulukları ve sıkıntıları bitmez.

Damlaya damlaya göl olur. (Aka aka sel olur). - Dama-dama göl olar, axa-axa sel (Hüseynzade, 1985, s. 233). Bu atasözü iki anlamda kullanılabilir:

1. Küçük bir sorun zamanında çözülmezse büyük soruna dönüşebilir. Küçük sorunlar ihmal edilmemeli, onun faciaya dönüşmesine imkân verilmemelidir.
2. Küçük sandığımız şeyler, zamanla birikip büyük yatırımlara ve fırsatlara dönüşebilir.

İslanmışın yağmurdan korkusu (pervası) olmaz - İslanmışın yağışdan nə qorxusu? (Beydili, 2004, s. 79). Başından çeşitli olaylar geçen kişi bu olayları yaşamış birisi olarak tecrübe kazanır. İleride bu tür olaylar onu korkutmaz, kazandığı tecrübeye güvenerek sağlıklı kararlar verebilir.

5. Fauna Alemi

Bülbülü altın kafese koymuşlar, "ah vatanım" demiş - Bülbülü qızıl qəfəsə salmışlar "vay vətən!", demiş (Yakupkızı, 2013, s. 98). Her insan için doğduğu, yaşadığı memleket mukaddesdir. İnsan vatanından, yurdundan uzakta Padişah bile olsa, yine de vatan özlemi çeker.

Deve Kâbe'ye gitmekle hacı olmaz - Dəvə Məkkəyə getməklə hacı olmaz (Beydili, 2004, s. 88). Bu atasözünde olan anlam toplumda değersiz insanların layık olmadığı halde yüksek konuma gelmektedir. O makamın sorumluluğunu da taşıyamaz ve bu sadece bir görüntüdür.

Devenin derisi (yünü, silkintisi) eşeğe yük olur - Dəvə nə qədər arıq olsa, dərisi bir eşşəyə yüküdür (Yakupkızı, 2013, s. 129). Zamanında varlıklı insan olan kişi yoksul düşüldüğünde bile yoksula göre yine varlıklı kabul edilmektedir. "Atasözlerinin bazıları toplumdaki sınıf farklılığına dikkat çekmektedir. "Zengin ne kadar fakir düşse de yoksula göre yine varlıklısıdır" anlamına gelen *Devenin derisi eşeğe yük olur* bu farklılığa temas eden atasözlerine örnek teşkil etmektedir." (Özer ve Yasan, 2014, s. 325).

El atına binen tez iner - Özgə atına minən tez düşər (Beydili, 2004, s. 199). Toplumda haksızlık birinin yerine geçen, onun konumundan faydalanan kişi zamanı geldiğinde her şeyi hakkı olana bırakmak zorunda kalır. Yani hak yerini bulur. İnsanın hayatta her şeyi hak etmesi gerekir.

Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir - Eşşəyə qızıldan noxta taxsan yenə adı eşşəkdir (Hüseynzade, 1985, s. 317). Felsefik yaklaşıldığında hayatta her bir nesnenin ve insanların bir form ve içeriği vardır. Önemli içerik olduğu için o çeşitli formlara girebilir. İçerik ve form üzerine düşünceler, felsefe, estetik, ya da sanatta, özde aynıdır ve bu felsefi, teorik ve estetik kategorilerin özünü anlamaya ve derinleştirmeye yardımcı olur. Yani düşünük

karakterli birisi altından elbise giyinse bile yine de aynıdır. Değişen formdur, içerik değişmez.

Eşeğe marifetini göster demişler, yıkılıp ağnamış (yatıp yuvarlanmak). – Eşşəyə dedilər marifətini göstər, yıxıldı ağnadı (Beydili, 2004, s. 103). Toplumda kaba hareketleriyle ünlü olan bir kişinin yaptığı her hareket hayvani statü taşımaktadır. O insandan başka hareket beklenemez. Her iki dilde yazılışı farklı olsa da deyim aynı anlamı taşımaktadır.

Eşek hoşaftan ne anlar? – Eşşək nə bilir zəfəran nədir? (Yakupkızı, 2013, s. 165). Türkiye Türkçesinde bu deyim tartışmalıdır. Eşeğin hoşaftan mı yoksa hoş laftan mı anlaması söz konusudur. Türk Dil Kurumu, bu deyim “hoşaftan” olarak nitelendirdi ve deyim anlamı olarak “suyunu içer tanesini bırakır” şeklinde kabul gördü (url 2.). Bu konu Azerbaycan Türkçesinde de tartışmalıdır. Burada zaferan mı yoksa zer-palan (semer) mı diye tartışılır. Ama son olarak bu deyim eşeğin zaferanın (safran) ne olduğunu anlamaması anlamında olması kabul edilmektedir. Zaferan (Safran) pahalı bir baharattır. Pilava eklendiğinde özel bir hoş koku, tazelik ve tat verir. Ama eşekler bu tadı hissetmiyor. Burada da eşeğin zaferanı (safran) normal bitki sanarak yemesidir.

İki koç kafası bir kazanda kaynamaz – İki qoçun başı bir qazanda qaynamaz (Beydili, 2004, s. 135). İki aynı mevkiye, aynı düşünceye sahip kişiler bazen ortak konuda anlaşamazlar. Böylesi durumda ikisinden birinin söz hakkı vardır. Yani bir ülkede bir başkan olur.

Havlayan köpek ısırılmaz - Hürən it qapmaz (Hüseynzade, 1985, s. 666). Karşında hep bağırın çağırın adamdan zarar gelmez. O tür insanların işi zaten hep bağırmaaktır. Ama bir eylem hali olduğunda o adam kenara çekilir ve bir şey yapmaz. Sakin duran insan ise her zaman tehlikeli, ne yaptığı belli olmaz.

İki at bir kazığa bağlanmaz - İki at bir ağaca bağlanmaz (Yakupkızı, 2013, s. 228). Kendi başlarına buyruk olmak isteyen kişiler bir araya gelmemeli, bir odada bulunmamalıdır. Görüşleri farklı olduğu için zaman zaman tartışır ve ileride bu kavgaya dönüşür.

İtle yatan bitle kalkar - İtlə yatan, bit ilə qalxar (Beydili, 2004, s. 143). İnsanın bulunduğu ortam ve vakit geçirdiği arkadaşları önemlidir. Kötü birisiyle arkadaşlık yaparsa onda olan zararlı alışkanlıklara bulaşır. Yani zamanla ondan beter olur.

İt yürür, kervan yürür – İt hürər, karvan keçər (Yakupkızı, 2013, s. 241). İnsanın hayatta en önemli amacı doğru yolda yürümektir. Ama bu yola engel olan insanlar mutlaka vardır. Maksat kenardan müdahalelere uymayıp yoluna devam etmektir. Onlar ne kadar konuşsalar, engel olsalar bile doğru yoldan sapmayıp doğru yöne gitmek gerekir.

İt ite buyurur, it de kuyruğuna - İt itə buyurar, it də öz quyuğuna (Hüseynzade, 1985, s. 368). Çalışmaktan hoşlanmayan, iş görmeyi sevmeyen bir insana iş verildiği zaman tembel olduğu için işi başkasına verir. Başkası da tembel olunca o da başkasına verir. Böylece iş yapılmamış halde insandan insana dolaşır, sonuçta iş ya yapılmaz ya da gereksiz yere uzar.

İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz – İt itin ayağın basmaz (Beydili, 2004, s. 140). Düzenbazlık, kurnazlık, hile ile uğraşan kimseler kendi düşüncesinde olan insanları iyi tanırlar ve onlarla hep iş birliği yaparlar. Onlar arasında bir bağ, bir çıkar ilişkisi her zaman vardır.

İti an, (değneği yanına koy) tası eline al – İtlə yoldaş ol, amma ağacını əldən qoyma (Yakupkızı, 2013, s. 242). Huysuz, bayağı, aşağılık ve kavgacı insanlar ile karşılaşmak kaçınılmaz ise gerekli tedbirleri almakta gecikmemelidir. Sözelimi saldırgan bir kişi ile görüşülecekse, kavgaya hazır olunmalıdır.

Atasözü espri olsun diye bir toplulukta herkesin tanıdığı birinden bahsedilirken o tanıdığın içeri girmesi üzerine söylendiği gibi, huysuz kişilere karşı tedbirli olmayı tavsiye ederken de söylenir. (url 3.)

Koyun can derdinde kasap yağ derdinde – Keçi can hayında, qəssab piy axtarır (Beydili, 2004, s. 146). Hayat yaranandan diyalektik birlik içinde gelişmiştir. Hayatın bir yanı kara, bir yanı beyaz, bir tarafta hayır bir tarafta şerdir. Dünyaya yaranandan adaletle zulüm çarpışmaktadır. Günümüzde bir tarafta üzüntü olurken diğer tarafta bu üzüntüden faydalanmak isteyen insanlar da vardır. “Bu böyledir; kimi insanlar başkalarının göreceği büyük zararı önemsemez ve hep kendi çıkarını düşünür.” (Aksoy, 1988, s. 354)

5. Hayat Tecrübesine Dayanan Atasözleri

El eli yıkar, iki el de yüzü – əl əli yuyar, əl də üzü (Beydili, 2004, s. 106). Dünyada her insan iyilik etmeyi maksat edinir. Bu iyilik karşılıksız kalmaz. “İyilik edeni Allah da sever demiş” atalarımız. Bu iyilikler karşılıklı olursa yardımlaşmalar çoğalır ve toplum iyi yönde gelişir.

Çömlek demiş: Dibim altın, kaşık demiş: Girdim çıktım – Qazan dedi: içim qızıldır, çömçə dedi: bulayıb çıxmışam (Yakupkızı, 2013, s. 277). Çok sayıda insan kendini övmeyi çok sever, kendini iyi anlatır olmadık şeyleri bile yalandan söylemeyi sever. Fakat kişiyi iyi bilen insanların arasında her şeyi doğru söylemeli, dürüst olmalıdır. Aksi halde gülünç duruma düşer.

Çürük tahta çivi tutmaz – Çürük taxta çivü (mix) götürməz (Yakupkızı, 2013, s. 113). Herkes tarafından iyi tanınmayan bir insanı ne kadar eğitsen bile o yararlı bir insan olamaz. Ne kadar emek verilse bile bu durum insanı uğraştırır ve sonuç olarak o insan değişmez.

Değme bana, değmeyim sana – Dəymə mənə, dəyməyim sənə (Beydili, 2004, s. 90). Hayatta herkes rahat, huzurlu yaşamak ister. Huzurunu bozmamak için kimseye zarar vermemesi gerekir. Birilerine zarar verildiğinde de azabına katlanılmalıdır.

Çanağa ne doğrarsan kasığında o çıkar – Nə təkərsən aşına, o da çıxar qaşığına (Hüseynzade, 1985, s. 508). Hayatta insan ne yaparsa gelecek yıllarda aynısı karşısına çıkar. Zamanında hayır işler görmesi lazım ki ileride büyük sorunlarla karşılaşmasını engellesin.

Dert gitmez, değişir – Dərd getməz, dəyişər (Yakupkızı, 2013, s. 126). İnsanoğlu zorlu hayat koşullarında hep çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar yaşam boyunca insanları adım adım takip eder. Bu sorunlar bitmez, bir sorun biter diğer sorun gelir.

Dilim seni, dilim seni; dilim dilim dilem seni – dilim dilim olasan, dilim (Beydili, 2004, s. 90). İnsan her zaman konuştuğu sözlere, ağızdan çıkan kelimelere özellikle dikkat etmelidir. Düşünülmeden konuşulan söz ileride kişiye sorun çıkara bilir. Buna göre düşünmeden konuşmak olmaz. Türkiye Türkçesinde aynı anlamı ifade eden “Dilim parça parça olsaydı da ben bu sözleri söylemez olsaydım” deyimini de kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesi'nde de aynı anlam ifade eden “Söz senindir, ağızdan çıktı başkasının” deyimini ünlüdür.

Ev alanla evlenene Allah yardım eder – Evlənənlə ev tikənin köməkçisi çox olar (Hüseynzade, 1985, s. 298). Eğitim almak, ev almak ve evlenmek, aile sahibi olmak hayatta en önemli işlerdendir. Ev alırken ve evlenirken herkes yardımcı olduğu için kimse sıkıntıya girmez. Bu da Allah'ın bir lütfu olarak kabul edilmektedir.

Ev alma, komşu al – Ev alma, qonşu al. (Ev almadan, qonşunu tap (tanı) (Hüseynzade, 1985, s. 295). İnsanın iyi gelişmesi için onun olduğu ortam önemlidir. Bu yüzden insan yaşadığı ortamda, özellikle ev alırken komşusunu iyi seçmelidir. Komşuluk eski gelenektir. İnsanın her durumda yanında bir iyi komşusunun olması gereklidir: iyi-kötü günde insanın yarımına koşan her zaman komşudur. Kitab-ı Dede Kokut destanında da komşuluk özellikle vurgulanmıştır. "...nolaydı benim evime birazcık bakaydınız komşu hakkı Tanrı hakkı diye söyler." (Ergin, 2014, s. 7).

Komşu ekmeği komşuya borçtur – Qonşu çörəyi qonşuya borcdur (Yakupkızı, 2013, s. 295). Komşuluk Türk geleneğinde mukaddes olduğu için Türkler buna hep önem vermişlerdir. Komşular birbirine her zaman ikramlarda bulunur, mutlu günlerde, bayramlarda çeşitli hediyeler verirler. Bu karşılıklı olmazsa ilişkiler zaman zaman ortadan kalkar. Çünkü ikramlar tek taraflı olmaz.

Gülme komşuna, gelir başına – Gülmə qonşuna, gələr başına (Beydili, 2004, s. 119). Bir insanın başına gelen olaylara gülmek iyi bir şey değildir. Gün gelir aynısı diğer insanın başına gelebilir. Kimse başına geleceklerden sigortalanmamıştır. Bu yüzden bir kimse sıkıntı yaşarsa gülmek değil, destek olmak gerekir.

Fazla (artık) mal göz çıkarmaz – Artıq mal göz çıxarmaz (Yakupkızı, 2013, s. 295). Fazla alınan mal hiç zarar getirmemektedir. Bugün fazla alınan mal gün gelir insanın yardımcısı olur. Şimdi ihtiyaç gibi görülmeyen mal ileride gerekli eşya gibi insanın elinden tutar.

Fısıltı ev yıkar – Pıç-pıç ev yıxar (Beydili, 2004, s. 201). Bir toplumda fısıltılar başlarsa o toplumun sonu hayır olmaz. Fısıltılar zamanla büyük protestolara dönüşür ve bir toplumun faciası başlar, toplum dağılmaya gider.

Ecele (ölüme) çare bulunmaz – Ölümə çarə yoxdur (Hüseynzade, 1985, s. 543). Hayatta çaresiz, mümkün olmayan gibi görülen her işin çaresi bulunur. Ölüm Allah'ın emri olduğu için onun çaresi bulunmaz. Bu hayatın bir kanunudur. Ünlü Alman filozofu Friedrich Nietzsche bu konuda "İnsan trajiktir, çünkü öleceğini bilir" demektedir (Nietzsche, 2005, s. 14).

Hak deyince akan sular durur - Haqq söz axar suları saxlar (Beydili, 2004, s. 121). İnsan hayatta adaletsizlik ve haksızlığa karşı hep mücadele eder. Burada haklı hareket edilse kimsenin söylemeye sözü kalmaz. "Anlaşmazlıklarda doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, hakkaniyet yolundan hareket edilirse kimsenin söyleyecek bir sözü, eleştirisi kalmaz." (url 1).

Hak yerde kalmaz – Haqq iş batmaz (Yakupkızı, 2013, s. 202). Bu deyim asırlardır insanlar için kutsal kabul edilmektedir. Hayat yaranandan adalet zulümle, hak haksızlıkla mücadele etmektedir. Ama sonundada zafer kazanan hep Hak'tan yana olan olur. Hak hor görülmez. Zaman gelir haksızlık gider ve hak yerini bulur. Yani hiçbir suç cezasız kalmaz.

Hastalık kantarla girer, miskalle çıkar – Dərd gələndə xalvar ilə gələr, çıxanda misqal ilə (Yakupkızı, 2013, s. 126). Hayatta kimse hastalıktan sigortalanmamıştır. Hastalık aniden ve hiç beklenmedik zamanda gelir. Ama iyileşme hemen sürmez. İyileşme süreci aylarla bile sürebilir.

Kabahat (suç) öldürende değil, ölündedir (Kabahat olende mi, öldürende mi?) – Günah öləndə olar, öldürəndə yox (Beydili, 2004, s. 120). Bu deyim her zaman tartışma konusu olmuştur. Genelde suçlu adam herkese saldırdığında sonuç olarak öldürüldüğü için bu deyim ortaya çıkmıştır. Ama hiç günah işlemeyen adam bile faciayla karşılaşabilir. Bu deyim suçlu adamın suçunu hafifletmek amacıyla söylenmiş deyimdir.

Kaçanın anası ağlamamış – Qaçanın anası ağlamaz (Hüseynzade, 1985, s. 189). Kaçmak korkmak anlamına gelmez. Kaçmak bazen çatışmayı, mücadeleni faciaya dönüştürmemek

amacıyla yapılmaktadır. Herhangi bir çatışmadan kaçan adam hem kendini kurtarır, hem anne babasının ısırap çekmesini önler. Eskiden gelen bir deyim var: Bazen kaçmak korkmak değildir, mücadeleden çekilmek arkasındaki toplumu büyük faciadan kurtarmaktır.

Kalpten kalbe yol vardır – Könüldən könülə yol var (Yakupkızı, 2013, s. 263). Seven bir kimsenin kalbi her zaman sevgiyle doludur. Bu sevgi herkes için geçerlidir. Bu adam kime nasıl sevgi duyuyorsa karşısındaki adamın da kalbinden aynı duygular geçer. Atalar bu konuda “İki gönül bir olursa samanlık seyran olur” deyimini de kullanmışlardır.

Kara (kötü) haber tez duyulur – Qara xəbər tez yayılır (Hüseynzade, 1985, s. 188). Kara haber genelde savaş halinde olan toplumlara hitap etmektedir. Gelen kara haber yakınlarına toplumda olan insandan insana aracılığıyla geçer. Her ne kadar bu haberi kimse vermek isteme de insanlar arasında fıslıtlı sahibini çabucak bulur.

Kardeşten karın yakın – Qarın qardaşdan irəlidir (Beydili, 2004, s. 159). İnsan canını çok sever. Onun için kendi ve çocuklarının canı her şeyden üstündür. Yani kardeşten önce kendi çocuklarının canını düşünür. Hayatta insanın kendi çıkarı başkalarının çıkarlarından önce gelmektedir. “Bir kimse çocuğunu her şeyden çok sever. Bu sevgi başka hiçbir sevgiyle karşılaştırılmaz diğerlerinden çok farklıdır. İnsanlar akrabalık ilişkilerinde kardeşlerinden çok kendi çocuklarını düşünür, onları sever ve benimser. Kişi bir şey yaparken önce çocuğuna sağlanacak faydayı düşünür.” (url 2).

Kazma kuyuyu kendin düşersin – Özgəyə quyu qazan, özü düşər (Yakupkızı, 2013, s. 345). İnsan başkası için tuzak kuruyorsa zaman gelir kendi kurduğu tuzığa kendisi düşer bilir. Kimsenin yaptığı kötülük yanında kalmaz.

Kendi düşen ağlamaz – Özü düşən ağlamaz (Yakupkızı, 2013, s. 345). Hiç kimseden, özellikle büyüklerinden nasihat almadan bir işi yapan kişi başarısız olursa kimseni kınamaya hakkı yoktur. Sonunu düşünmeden, kimseni dinlemeden yapılan iş kötü olursa sonucuna da katlanmalıdır.

Kılıç kınını kesmez – Qılıncda öz qınını kəsməz (Beydili, 2004, s. 164). İnsan ne kadar sert, ne kadar aşırı davranışlı olursa kendi yakınlarına zarar vermez. Bu deyimde de istisnai haller bulunmaktadır. Günümüzde böyle insanlar bulunmaktadır.

Kızını dövmeyen dizini döver – Qızını döyməyən dizini döyər (Beydili, 2004, s. 166). Tarih boyu kızlar anne tarafından eğitilir, yetiştirilir, terbiye edilir. Anne ve baba kızları küçükken yanlışlarını görmezse, görüp sesini çıkarmazsa, önlem almazsa gelecekte oluşan olayların sonuçlarına katlanacaktır. Yani “Sonra gelen pişmanlık fayda etmez” deyimini bu deyimden benzeridir.

Kız evi naz evi – Qız evi naz evi (Beydili, 2004, s. 165). Kızını evlendiren anne baba kızını daha isteki etmek için görüclere minnet eder, isteklinin rica etmesini ister. Düğün yapılan kadar kız evi naz etmeye devam eder. Bu da bir eski Türk geleneğidir.

Can gelecek (kaza, zarar) mala gelsin – Can gedincə mal getsin (Hüseynzade, 1985, s. 678). Can sağlığı dünyada her nimetten tatlıdır. Mala zarar gelirse mal yeniden kazanıla bilir, ama giden can geri gelmez. Çünkü can Allah tarafından emanet verilmiştir.

Çekişmeden pekişilmez – Çəkişməyincə bərkiməz (Yakupkızı, 2013, s. 107). Dünyada her insanın kendine has görüşleri ve düşünceleri vardır. Bu da farklı kişilerin uzlaşmasını engeller. Ama insanlar zaman zaman tartışarak birbirini daha iyi tanımaktadırlar. Sağlam tartışmalar ileride iyi arkadaşlık ve dostluğa yol açabilir.

Çocuğa iş, ardına sen düş – Uşağa buyur, dalınca yüyür (Hüseynzade, 1985, s. 616). Henüz belli bir yaşa gelmemiş çocuklara iş buyrulmaz. Bu işleri yapma aşamasına

gelmeyen çocuğa iş verilse o iş zarar görür. Yine o işi insanın kendisi yapmak zorunda kalır, bu yüzden iş bilmeyen insanın bilmediği işi öğrenmeden yapmaması lazım.

Çocuk düşe kalka büyür – Uşaq ağlaya-ağlaya böyüyər (Yakupkızı, 2013, s. 316). Çocuklar büyümeğe emeklemekten başlar. Emeklediği zaman da sık sık yere düşer ve bundan anne baba ciddi kaygı duyar. Ama bunun için sıkıntı çekmeğe gerek yoktur, çünkü çocukların hepsi büyürken yıkıla kalka büyürler. İnsan da bir işe başlarken o işi iyi yapmayabilir ama zamanla tecrübe kazanarak uzman durumuna gelir.

Çok gezen çok bilir – Çox yaşayan çox bilməz, gəzən çox bilər (Beydili, 2004, s. 77). İnsan çok sayıda şehirler gezerken değişik şeyler (mimarlık eserleri, tarihi mekânlar vb.) görür ve zamanla daha da bilgi edinir. Ama teoriyi de öğrenmek önemlidir. Teori ve pratik bir arada olursa daha verimli olur.

Çok naz âşık usandırır – Çog sevmə usanırsan (Yakupkızı, 2013, s. 111). Eskiden beri gelen bir gelenek kızların sevdiği erkeklere naz yapmasıdır. Erkekler de bundan dolayı sevdiklerinin nazını hep çekmişlerdir. Ama bu naz abartılı olursa sevgiden herkes usanır ve ortada sevgi diye bir şey kalmaz. Bu yüzden bir iş yapıldığında dikkat edilmeli, fazla nazlanmanın insanlara rahatsızlık getirdiğini unutulmamalıdır.

6. Sağlık (Sağlamlıq)

İnsan (adam) kıymetini insan (adam) bilir – İnsan olmayan insanın qədrini bilməz (Yakupkızı, 2013, s. 234). Hayatta ün kazanmış fedakâr bir insanın kıymetini, değerini aynı düşüncede olan insanlar anlamaktadır. Yani iyinin değerini iyi anlar.

İnsanoğlu çiğ süt emmiş – İnsan çiy süd əmibdi (Beydili, 2004, s. 137). Etimolojik olarak doğru söylenmiş deyimdir. İnsan ana sütünü zaten çiğ şekilde emmiş ve o şekilde büyümüştür. Hayatta insan her zaman iyilik yapan, fedakâr bir varlık gibi davranmaz. Ara sıra onun da kabalığı tutar, insanlığa yakışır şekilde davranmaz.

Güneş girmeyen eve doktor girer – Gün girən evə həkim girməz (Hüseynzade, 1985, s. 468). Güneş ışınları gerek doğa, gerek insan için çok önemli, vazgeçilmez bir tedavidir. İnsan vücudunda mikroplar yok eder, vücudu geliştirir, cildi soluklaşmaktan korur. Bu yüzden insanlar ev aldığında bu hususa özen gösterirler. Evin güneş alması sağlık açısından önemlidir.

Hekim kim, başına gelen – Həkim odur ki, başına gəlmiş ola (Yakupkızı, 2013, s. 207). İnsan başına gelen sorunlardan, yaşadığı olaylardan zamanla tecrübe kazanır. Gelecekte toplumun belli bir sorunla karşı karşıya kaldığında önceden bu sorunu yaşamış insandan fikir alırlar. Çünkü benzer bir deyim olan "Başına gelen başmaççıdır – Başına gələn başmaççı olar" da aynı anlamı taşımaktadır.

7. İyilik (Yaxşılıq)

İyi dost kara günde belli olur – Yaxşı dost yaman gündə bilinər (Beydili, 2004, s. 234). Dostluk dağılmaz kaledir demiştir atalarımız. Dostu kazanmak zor, kaybetmek kolaydır. Bu yüzden dostluğu korumak gerekir. Dost edinirken öncelikle ona sınamak gerekir. Sınavdan geçen herkesle dostluk yapılır. Ama kara gün görmeyince dostluk sınanmaz. En iyi ilişkiler kara günde belli olur. Ünlülerin "sen yüceldikçe seni herkes tanır, düştüğünde sen herkesi tanırsın" aforizmi dostluk hakkında söylenmiş en doğru ifadedir.

İyiliğe iyilik her kişinin karı, kötülüğe iyilik er kişinin karı – Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaxşılıq ər kişinin işidir (Yakupkızı, 2013, s. 411). İyiliğe iyiliği hayatta herkes yapar. Söz konusu olan kötülüğe iyilik yapmaktır. Bunu herkes yapamaz, affetmeyi beceremez. Kötülüğe iyilik yapmak asil ve erdemli kişilere mahsustur.

İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir – Yaxşılıq et at daryaya, balıq bilməz, Xalıq bilər (Beydili, 2004, s. 235). Hayatta hayırseverlik her kese mahsus bir şey değildir. İyilik – karşılık beklenmeden yapılan her türlü iştir. İyiliği Allah rızası için yapan herkesin ödülü Allah tarafından verilir. Yani senin hayırseverliğini kimse bilmeseyse de yüce Tanrı görmektedir.

Her iste bir hayır vardır – Hər zərərdə bir xeyir vardır (Yakupkızı, 2013, s. 411). Olacak bir işi önlemek neredeyse mümkün olmayan bir iştir. Herhangi bir iş zararla bitse bile onu hayıra yorumlamak gerekir. Her bir zarar yeni başarının başlanması demektir. İleride zarar olan bir iş verimli bir işe dönüşebilir.

Sonuç

Atasözleri, insanların yaşam tarzlarını ve durumlarını ifade etmesi, bireysel halkların yaşamlarını ve geçim kaynaklarını yansıtmaları bakımından evrensel bir özelliğe sahiptir. Büyük bir ustalıklarla söylenen bu sözler günümüzde önemini ve güncelliğini hâlâ korumaktadır. Atasözleri, halkın mücadelesi, emeği, düşüncesi, tecrübesi ve deneyimleri, görüşleri, yaşamı, dünyaya bakış açıları hakkında geniş anlamlar ifade eden bir türdür. Bunların temelinde halk tefekkürü, halk düşüncesi, geleneği, milli değerleri dayanmaktadır. Atasözlerini okurken onun temelinde saklanan büyük bir dönem, insan ilişkileri, Türk Devleti, halkın yaşamı görülmektedir. Bu yüzden atasözleri folklor örneklerinin yanı sıra önemli tarihi belgedir. Kudretli Türk Milletinin tarihi, edebiyatı, kültürünü bu deyimler aracılığıyla öğrenilmektedir.

Atasözleri ve deyimler, onu ortaya çıkaran milletin insani özelliklerini koruyup saklamaktadır. Günümüzde de aktüel olan atasözleri ve deyimler insanlık, yaşam, sağlık, dostluk, iyilik vb. gibi konuların ebedi olarak yaşamasında önemli role sahiptir. Azerbaycan ve Anadolu sahasındaki ortak atasözleri, görüldüğü üzere genel olarak aynı anlamda kullanılmaktadır. Kelime, harf değişikliğine uğramasına rağmen, bu atasözleri günümüze kadar anlam kullanılması kaybetmemiş, kendi semantiğini korumuştur. Çalışmadan görüldüğü üzere, ortak kullanılan atasözlerinde, verilmek istenilen sosyal mesaj gerek mecaz gerekse gerçek anlamda büyük bir kitleye aktarılmıştır. Yaşadığımız coğrafyalar farklı olsa bile atasözlerindeki anlam birliği “bir millet iki devlet” kavramını bir daha ispatlamaktadır. Azerbaycan Türkleri ile aynı kökenden gelen Türkiye Türklerinin ortak milli ve manevi değerlere, ortak bir tarihî geçmişe, ortak bir klasik şiire sahip olduklarını ve Türklerin sözlü edebiyat ve sanat yaratıcılığının ortak olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Alizade, S. (1987). *Müdrikliyin Sönmeyen Işığı-Oğuzname*. Bakü: Yazıcı.
- Beydili, C. (2004). *Atalar Sözleri*. Bakü: Önder Neşriyatı.
- Biray, N. (2015). Türk Dünyasının Ortak Değeri Olarak “Akıl” Konulu Atasözleri. *TASAM*, 81, 133-150.
- Byalik, B. (1986) *Sudba Maksima Gorkogo. 3-e izd.*, Moskva: Hudojestvennaya Literatura.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: AKM Yayınları.
- Efendiyev, P. (1992). *Azerbaycan Sözlü Halk Edebiyatı*. Bakü: Maarif
- Ergin, M. (2014). *Dede Korkut*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

- Gözüaydın, N. (1998). Türk Dünyasının Atasözleri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (6), 708-719.
- Gülüm, K. ve Boz, M. (2011). Doğa Üzerine Söylenmiş Türk Dünyası Ortak Atasözlerinin Coğrafi Analizi (Kırgızistan Türkiye Örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 24, 354-355.
- Hüseynzade, E. (1985). *Atalar Sözü*. Bakü: Yazıcı Yayınevi.
- Musaoğlu, M. (1997). Türk Halkları Atasözlerinin Konu ve Dil Özellikleri. *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Dergisi*, 1(11), 79-82.
- Nietzsche, F. (2017). *Deccal Hristiyan Karşıtı*. İzmir: Lilith Yayıncılık.
- Okray, Z. (2015). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadın İmgesi. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi* (VI-I), 94.
- Oy, Aydın (1972). *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özer, H. ve Yasan, H. (2014). Türkiye Türkçesinde Deve ile İlgili Atasözü ve Deyimler. *Deve Kitabı* (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Erkan Demir). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Özkan F. ve Özkan İ. (2017). Karapapak Terekeme Türklerinin Atasözleri ve Deyimler. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(17), 550.
- Paşayev, G. (1987). *Kerkük Folkloru Antolojisi*. Bakü: Azərneşr.
- Yakupkızı, M. (2013). *Atalar Sözləri*. Bakü: Nurlan Yayınevi.
- url 1. <https://tr.wiktionary.org/wik/> [ET: 18.06.2022].
- url 2. <https://www.atasozlerianlamlari.com/> [ET: 18.06.2022].